

Izabela Czyżykowska-Kobalczyk

Dozory sprawowane przez kuratorów sądowych, zakończone zarządzeniem wykonania kary pozbawienia wolności lub odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia – przyczyny

1. Wstęp

W polskim ustawodawstwie karnym dozór zajmuje naczelne miejsce wśród środków związanych z poddaniem sprawcy czynu karalnego próbie, sprawowanych przez kuratora sądowego. Orzeka go sąd na podstawie Kodeksu karnego oraz Kodeksu karnego wykonawczego, w których określone przepisy prawne stwarzają sądowi możliwość lub obowiązek zastosowania tego środka w stosunku do sprawcy czynu karalnego. W kodeksach tych brakuje jednak definicji samego dozoru. *Słownik języka polskiego* określa dozór jako opiekę nad czymś lub kimś, mającą na celu dopilnowanie wykonania czegoś lub zapobieżenie czemuś: strzeżenie, pilnowanie, dogłądanie. Encyklopedyczne ujęcie dozoru kuratora mówi, że jest to „forma oddziaływania wychowawczego na osobę skazaną z warunkowym zawieszeniem wykonania kary lub warunkowo-przedterminowo zwolnioną z odbycia reszty kary pozbawienia wolności”¹. Na gruncie prawa karnego określono, iż dozór nie jest zwykłym środkiem administracyjnym, który skazany miałby odczuwać jako dolegliwość, lecz jest to środek służący roztoczeniu pieczy nad życiem skazanego i ułatwieniu mu pomyślnego przebiegu próby².

Reguły wykonywania dozoru regulują przepisy Kodeksu karnego wykonawczego³, w myśl których: sprawowanie dozoru powierza się kuratorowi sądowemu tego sądu rejonowego, w okręgu którego środek ten jest lub ma być wykonywany. Można go

1 W. Liszke, *Wychowawczo-zapobiegawcza funkcja dozoru*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys Metodyki Pracy Kuratora Sądowego*, Warszawa 2010, s. 294–295.

2 *Ibidem*, s. 295, [za:] W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1989.

3 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.), art. 170 § 1 i 2 k.k.w.

także powierzyć stowarzyszeniu, organizacji lub instytucji, do których działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym. Zadaniem kuratora sądowego, a także innych osób, stowarzyszeń, organizacji i instytucji wykonujących dozór jest pomoc w readaptacji społecznej skazanego. Kontrola ścisłego wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków i poleceń ma na celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa⁴. Aby to osiągnąć, sądowy kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji i zapobieżenie jego powrotowi do przestępstwa, a także polegające na kontroli przestrzegania przez skazanego nałożonych obowiązków ustanowionych przez sąd lub związanych z dozorem⁵.

Oddając skazanego pod tak pojmowany dozór, sąd zakłada, że będzie on pełnił funkcję kontrolną, umożliwiającą sądowi stały wgląd w przebieg próby. Jednocześnie będzie stanowił swoisty środek resocjalizacyjny wobec skazanego w celu zmiany jego postawy z antyprawnej na społecznie akceptowaną, poprzez wspieranie i motywowanie skazanego do wykonania nałożonych obowiązków oraz przestrzegania porządku prawnego i tym samym zapobieganie ponownemu popełnieniu przestępstwa. W tym znaczeniu dozór może więc kształtować nowe postawy sprawcy czy wzory zachowań, a nie tylko powstrzymywać przed popełnieniem przestępstwa. Kurator musi więc nie tylko kontrolować zachowanie skazanego, ale prowadzić oddziaływania umożliwiające skazanemu powrót do społeczeństwa zgodnie z prawem. W myśl art. 2 k.k.w. sądowy kurator zawodowy jest organem postępowania wykonawczego wykonującym orzeczenia sądu. Dodatkowo ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych⁶ w art. 1 sprecyzowała, że kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Ugruntowała w ten sposób model kurateli wychowującej, w którym wychowanie ma charakter resocjalizacyjny i opiera się na czynnościach diagnostycznych, z wykorzystaniem czynności profilaktycznych i kontrolnych⁷. Działając w ramach postępowania wykonawczego, kurator sądowy powinien spełniać rolę, jaką wyznaczają mu normy prawne określające dozór i posługiwać się dostępnymi mu środkami prawnymi. Jednak sposób posługiwania się tymi środkami wyznaczają wskazania psychologii i pedagogiki resocjalizacyjnej. Tak więc dozór kuratora sądowego, jako instytucja prawa karnego, realizowany jest środkami prawnymi w ramach okresu określonego w orzeczeniu, ale metodami wychowawczymi⁸.

Do instytucji prawnych związanych z orzekanym dozorem nad sprawcą czynu karalnego należą między innymi:

4 Art. 171 § 2 k.k.w.

5 Art. 173 § 1 k.k.w.

6 Dz.U. z 2001 r., Nr 154, poz. 1787 ze zm.

7 W. Liszke, *Wychowawczo-zapobiegawcza funkcja...*; za K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 44.

8 J. Śpiewak, *Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory*, Warszawa 1999, s. 6.

- warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności;
- warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności;
- warunkowe umorzenie postępowania karnego.

Możliwość zastosowania ich przez sąd uzależniona jest od spełnienia zarówno przesłanek formalnych, jak i materialnych, ale najważniejsza jest tzw. pozytywna prognoza kryminologiczna, czyli przesłanki, jakie muszą wystąpić po stronie skazanego uzasadniające przypuszczenie, że skazany będzie przestrzegał wszystkich ustalonych przez sąd warunków, a zwłaszcza porządku prawnego. I tak, zgodnie z art. 69 § 2 k.k.,⁹ zawieszając wykonanie kary, sąd bierze pod uwagę przede wszystkim postawę sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, dotychczasowy sposób życia oraz zachowanie się po popełnieniu przestępstwa. A zgodnie z art. 77 § 1 k.k. skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa, okoliczności jego popełnienia oraz zachowanie po popełnieniu przestępstwa i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, iż skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa. Zawieszenie wykonania kary, a także warunkowe zwolnienie następuje na okres próby, który już samoistnie może oddziaływać prewencyjnie, powstrzymując przed popełnieniem przestępstwa, ale wzmocniony dodatkowo o dozór, a także nałożone obowiązki zakładają resocjalizację sprawcy. W myśl art. 73 § 1 k.k. zawieszając wykonanie kary, sąd może w okresie próby oddać skazanego pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym. Dozór jest obowiązkowy wobec młodocianego sprawcy przestępstwa umyślnego, sprawcy określonego w art. 64 § 2, a także wobec sprawcy przestępstwa popełnionego w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz sprawcy, który popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej (art. 73 § 2 k.k.). Zawieszając wykonanie kary sąd zobowiązuje, a jeżeli orzeka środek karny, może zobowiązać skazanego do wykonania obowiązków określonych w art. 72 § 1 k.k.

W myśl art. 159 k.k.w. warunkowo zwolnionego sąd penitencjarny może w okresie próby oddać pod dozór kuratora sądowego, osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, organizacji lub instytucji, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym, oraz nałożyć na niego obowiązki określone w art. 72 § 1 Kodeksu karnego, a jeżeli szkoda wyrządzona przestępstwem, za które skazany odbywa karę, nie została naprawiona, orzec obowiązek określony w art. 72 § 2 k.k. Wobec skazanego za przestępstwo określone w art 197–203 k.k., popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, młodocianego sprawcy przestępstwa umyślnego, sprawcy określonego w art. 64 k.k., a także wobec skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności oddanie pod dozór jest obowiązkowe. Nałożone obowiązki, a także sprawowanie samego dozoru, mogą w okresie próby podlegać modyfikacjom.

9 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).

Skalę orzekania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w latach 2012–2015 przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela 1. Warunkowe zawieszenie wykonania kary w sądach rejonowych

Osoby wobec których orzeczenie jest wykonywane (stan na 31 grudnia)	2012	2013	2014	2015
Ogółem:	680 449	641 799	572 522	491 954
w tym pozbawienia wolności	671 581	635 791	567 438	488 595
Z nałożonymi obowiązkami	305 086 45,42%	320 384 50,39%	306 269 53,97%	301 052 61,61%
Bez nałożonych obowiązków	365 347	315 407	261 169	229 225
Osoby wcześniej nie karane	382 592	349 291	315 890	305 268
Osoby uprzednio karane	316 207 % 46,47	292 508 % 46,00	256 632 % 45,22	229 186 % 46,90

Źródło: dane statystyczne MS-S10 r. – Sprawozdania z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Rejonowe – Polska.

Analiza powyższych danych wskazuje na widoczny spadek liczby wykonywanych orzeczeń warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności. Może to wskazywać na oczekiwaną, pozytywną zmianę w polityce karnej i uwzględnienie głosów środowisk naukowych postulujących zmniejszenie procentowego udziału orzeczeń pozbawienia wolności, a zwłaszcza z jej warunkowym zawieszeniem w strukturze wymierzanych kar. W roku 2013 Sędziowie Krzysztof Mycka oraz Tomasz Kozłowski wskazywali, że w warunkach polskich zdecydowanie nadreprezentowana jest kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, a cechą charakterystyczną polskiego wymiaru sprawiedliwości jest wielokrotna skazywalność tych samych osób. Prowadzi to ich zdaniem do nieskuteczności stosowanych sankcji, które nie są w stanie wypełnić podstawowych funkcji prewencyjnych, a mianowicie nie powstrzymują sprawców od popełniania kolejnych przestępstw¹⁰. Szczególnie wymowne są tu dane z roku 2015, w którym nastąpiła nowelizacja Kodeksu karnego mająca właśnie na celu zmniejszenie udziału orzekania kar izolacyjnych na rzecz kar nie izolacyjnych, a zwłaszcza kary ograniczenia wolności. W tym roku liczba orzeczeń warunkowego zawieszenia spadła o prawie 200 tysięcy w stosunku do roku 2012.

Zestawienie aktualnych danych wskazuje jednak, że w dalszym ciągu odsetek osób uprzednio karanych w ogólnej liczbie orzeczeń warunkowego zawieszenia kary kształtuje się średnio na poziomie 46,3% – a dokładnie: 2012 r. – 46,47%; 2013 r. – 46,00%; 2014 r. – 45,22%; 2015 r. – 46,90% – jest to więc niemalże połowa wszystkich orzeczeń warunkowego zawieszenia, co może mieć istotny wpływ na ich niepowodzenie na tym samym zarządzenie wykonania kary.

10 K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapelniamy więzienia*, „Probacja” 2013, Nr 2, s. 10–12.

W swoich analizach za lata 2002–2011 K. Mycka i T. Kozłowski zwrócili uwagę na jeszcze inny problem orzekania warunkowego zawieszenia, a mianowicie wykazali, że polska probacja bardzo oszczędnie korzysta z możliwości łączenia okresu próby z obowiązkami probacyjnymi, a zwłaszcza w znikomym stopniu orzekane są zakazy zbliżania się oraz obowiązek poddania się oddziaływaniom terapeutycznym i uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemy w rodzinie¹¹.

Aktualne dane za lata 2012–2015 wskazują na utrzymanie na podobnym poziomie liczby orzeczeń z nałożonymi obowiązkami, ale także wyraźny spadek orzeczeń bez nałożonych obowiązków, co przy jednoczesnym spadku ogólnej liczby orzeczeń warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności korzystnie wpływa na wskaźnik ich stosowania. Dokładnej analizy wymagałaby jeszcze kwestia udziału w ogólnej liczbie orzeczeń poszczególnych obowiązków, a zwłaszcza wymienianych przez powyższych autorów jako stosowanych w znikomych ilościach.

O liczbie przypadków warunkowego przedterminowego zwolnienia informują dane zawarte w poniższej Tabeli 2.

Tabela 2. Warunkowe przedterminowe zwolnienia – orzeczenia – sądy okręgowe

	2012	2013	2014	2015
Orzeczenia ogółem na 31 grudnia	46 534	47 367	43 166	38 275
– z nałożonymi obowiązkami	45 586 97,96%	46 129 97,38%	42 095 97,51%	37 217 97,23%
– bez obowiązków	948	1 238	1 071	1 085
– orzeczono oddanie pod dozór	45 792 98,40%	46 021 97,15%	41 680 96,55%	32 675 * 85,36%
– bez dozoru	742	1 346	1 486	brak danych w formularzu MS-S10

* z uwagi na zmianę w 2015 r. druku MS-S10 o – podano dozory wykonywane w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego.

Źródło: dane statystyczne MS-S10o – Sprawozdania z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Okręgowe – Polska.

Z analizy powyższych danych wynika, że niezależnie od ogólnej liczby orzeczeń warunkowego przedterminowego zwolnienia liczba orzeczeń dozorów oraz nałożonych obowiązków wynosi średnio 94,36% (dane z roku 2015 dotyczące oddania pod dozór mogą zawierać błąd ze względu na zmianę formularza MS-S10 o). Tak więc, mimo że oddanie skazanego pod dozór jest fakultatywne i zależy od oceny przez sąd konkretnego przypadku, jego zastosowanie przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu jest powszechne.

¹¹ *Ibidem*, s. 32, 33.

2. Zarządzenie wykonania warunkowo zawieszanej kary oraz odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia

Okres próby i nałożone na sprawcę czynów karalnych obowiązki oraz dozór kuratora mają służyć resocjalizacji skazanego. Określenie „warunkowe” (zawieszenie lub zwolnienie) oznacza pod warunkiem lub przy spełnieniu określonych warunków. Oczywisty jest więc fakt, że skutkiem niedotrzymania przez skazanego tych warunków jest wykonanie zarządzonej kary pozbawienia wolności lub odwołanie zwolnienia. W myśl art. 75 § 1 k.k. sąd zarządza wykonanie kary, jeżeli skazany w okresie próby popełnił podobne przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, a także w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą. A zgodnie z art. 75 § 2 k.k. sąd może zarządzić wykonanie kary, jeżeli skazany w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności, gdy popełnił inne przestępstwo niż określone w § 1 albo jeżeli uchyła się od uiszczenia grzywny, od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, środków kompensacyjnych lub przepadku.

Sąd zarządza wykonanie kary, jeżeli okoliczności, o których mowa w § 2, zaistnieją po udzieleniu skazanemu pisemnego upomnienia przez sądowego kuratora zawodowego, chyba że przemawiają przeciwko temu szczególne względy (art. 75 § 2a k.k.). Analizę zarządzeń przedstawia Tabela 3.

Tabela 3. Zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszanej – Sądy rejonowe (liczby uwzględnione w okresie sprawozdawczym)

Rok	2012	2013	2014	2015
Ogółem sprawy	52 596	48 927	42 081	34 052
w tym po pisemnym upomnieniu kuratora	914	1 894	1 837	2 046
	1,73%	3,87%	4,34%	6,0%
Wnioski kuratora złożone	41 799	41 238	36 049	32 086
uwzględnione	26 643	25 596	22 255	18 760
Zarządzenie kary pozbawienia wolności	49 445	48 287	41 529	33 570

Źródło: dane statystyczne MS-S10 r Sprawozdania z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Rejonowe – Polska.

Przedstawione w Tabeli 3 dane obrazują spadek liczby zarządzeń wykonania kary pozbawienia wolności co przypuszczalnie wynika ze spadku liczby orzeczeń tej instytucji prawnej. Przedstawione zestawienie liczb wniosków złożonych

i uwzględnionych wskazuje, jak wiele z nich nie zostało przez sąd uwzględnione, a tym samym nie zwiększyło liczby zarządzeń. Znaczący udział w zarządzeniu zawieszony kary ma natomiast rosnąca ich liczba po upomnieniu kuratora sądowego – z 1,73% w roku 2012 do 6% w roku 2015. Wynika to z uregulowania art. 75 § 2a k.k. dodanego do kodeksu karnego poprzez nowelizację z roku 2012, a więc swoistej obligatoryjności przepisu. Zestawienie danych dotyczących dozorów przedstawiono w Tabeli 4.

Tabela 4. Dozór w okresie warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w sądach rejonowych – osoby, przyczyny zakończenia

Rok	2012	2013	2014	2015
Osoby wobec których dozory są wykonywane wg stanu na 31 grudnia	215 813	219 109	186 352	162 105
Zakończono w okresie sprawozdawczym na skutek:	103 661	100 778	104 116	85 440
– upływu okresu zawieszenia	46 696 45,04%	49 512 49,12%	56 998 54,74%	44 518 52,10%
– zwolnienia od dozoru	14 707 14,18%	14 242 14,13%	11 978 11,50%	9 635 11,27%
– zarządzenia wykonania kary na skutek:	25 554 24,65%	25 372 25,17%	22 970 22,06%	18 963 22,19%
popętnienia w okresie próby podobnego przestępstwa umyślnego za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności (art. 75 § 1 k.k.)	11 119 43,51%	9 786 38,57%	7 991 34,78%	4 166 21,96%
rażącego naruszenia porządku prawnego poprzez używanie przemocy wobec osoby najbliższej lub małoletniej zamieszkującej wspólnie (art. 75 § 1a k.k.)	838 3,27%	833 3,28%	670 2,91%	603 3,17%
popętnienie innego rodzaju przestępstwa niż określone w art. 75 § 1 k.k.	1 610 6,30%	1 720 6,77%	1 663 7,23%	2 090 11,02%
rażącego naruszenia porządku prawnego w inny sposób	4 950 19,37%	5 134 20,23%	4 431 19,29%	3 717 19,60%
uchylania się od dozoru	2 930 11,46%	3 649 14,38%	3 829 16,66%	3 984 21,00%
uchylania się od wykonania nałożonych obowiązków lub środków karnych	3 699 14,47%	4 085 16,10%	4 173 18,01%	4 218 22,24%
uchylania się od uiszczenia grzywny	408	165	213	186

Źródło: dane statystyczne MS-S10 r., Sprawozdania z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Rejonowe – Polska.

Wykazanemu w Tabeli 1 spadkowi liczby orzeczeń warunkowego zawieszenia towarzyszy systematyczny spadek liczby wykonywanych dozorów od roku 2012 do roku 2015, wykazany w Tabeli 4, co wydaje się być oczywistą konsekwencją, a także wspomniany już spadek liczby zarządzeń przedstawiony w Tabeli 3.

Wśród przyczyn zarządzenia należy zwrócić uwagę na spadek liczby zarządzeń wykonania kary pozbawienia wolności na podstawie art. 75 § 1 k.k. także ich procentowego udziału w ogólnej liczbie zarządzeń.

Jednocześnie zaś widoczny jest procentowy (w stosunku do ogólnej liczby) wzrost zarządzeń na skutek:

- rażącego naruszenia porządku prawnego z art. 75 § 2 k.k. – z 21,17% w roku 2012 do 27,63% w roku 2015,

- popełnienia innego rodzaju przestępstwa niż określone w art. 75 § 1 k.k. – z 8,56% w roku 2012 do 13,67% w roku 2015.

Przyczyny takiego stanu można upatrywać w zmianie przepisów prawnych określających tzw. obligatoryjne zarządzenie wykonania kary. Do roku 2013 popełnienie przestępstwa umyślnego, za które orzeczono karę pozbawienia wolności skutkowało bezwzględny zarządzeniem jej wykonania. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 lipca 2013 roku o niekonstytucyjności takiej interpretacji mogło doprowadzić do sytuacji spadku liczby orzeczeń na tej podstawie prawnej. Nowelizacja Kodeksu karnego, która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 roku, również spowodowała ograniczenie liczby zarządzeń przez doprecyzowanie w art. 75 § 1 k.k. prawomocnego orzeczenia kary pozbawienia wolności bez jej warunkowego zawieszenia za przestępstwo popełnione w okresie próby. Z całą pewnością spowodowało to zaliczenie tych skazań do popełnienia innego rodzaju przestępstwa, którego procentowy udział w liczbie zarządzeń wzrósł z 6,30% w roku 2012 do 11,02% w roku 2015, a także rażącego naruszenia porządku prawnego, którego procentowy udział mimo spadku ogólnej liczby zarządzeń utrzymał się na średnim poziomie 19,62%

Z Tabeli 4 wynika też, że znaczącą przyczyną zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności jest uchylanie się od dozoru kuratora, a także uchylanie się od wykonania obowiązków, których procentowy udział w ogólnej liczbie zarządzeń wyraźnie wzrósł:

- uchylania się od wykonania nałożonych obowiązków – z 18,56% w roku 2012 do 26,72% w roku 2015,

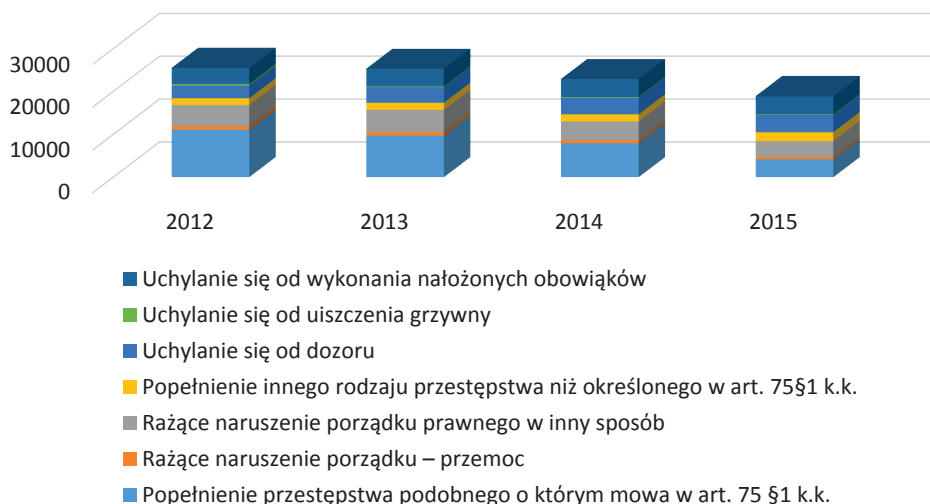
- uchylania się od dozoru – z 6,75% w 2012 roku do 11,39% w 2015 roku.

Taki stan rzeczy świadczy niestety nadal o tym, że udział kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w strukturze kar kryminalnych jest nadmierny, a efektywność tej kary niedostateczna¹².

Należy jednak wykazać, że w ogólnej liczbie zakończonych dozorów procentowy udział zakończenia okresu próby na skutek jej upływu wzrósł z 45,04% w 2012

12 A. Nawój-Śleszyński, *Rola środków penalnych związanych z poddaniem sprawcy próbie w kształtowaniu rozmiarów populacji więziennej*, „Probacja” 2014, Nr 2, s. 28.

roku do 52,10% w roku 2015. Jeśli dodamy do tego zakończenie na skutek zwolnienia od dozoru, które w analizowanym okresie średnio wynosi 12,77% uzyskamy ponad 60% udział pozytywnie zakończonych dozorów przy warunkowym zawieszeniu kary pozbawienia wolności w ich ogólnej liczbie, co może jednak świadczyć na korzyść stosowania tego środka probacyjnego. Graficzną interpretację przyczyn zarządzenia kary przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1. Przyczyny zarządzenia wykonania kary

Źródło: oprac. własne.

O liczbie dozorów oraz przyczynach ich zakończenia w okresie warunkowego przedterminowego zwolnienia informuje Tabela 5.

Analizując przyczyny zakończenia dozorów przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu, można dostrzec, że największa ich liczba następuje na skutek upływu okresu próby oraz zwolnienia od dozoru. Obie przyczyny stanowią średnio 65,98% ogółu zakończonych spraw, co brzmi optymistycznie dla stosowania tej instytucji prawa. Odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia stanowi średnio 24,28% ogólnej liczby zakończonych dozorów i widoczny jest spadek liczby odwołań na skutek art. 160 § 1 k.k.w., zgodnie z którym sąd penitencjarny odwołuje warunkowe zwolnienie, jeżeli zwolniony w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez jej warunkowego zawieszenia. Analogicznie jak przy warunkowym zawieszeniu kary może to być efekt nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego z 2015 roku i zawężenie obligatoryjności przepisu. Fakultatywnie sąd może odwołać warunkowe zwolnienie, jeżeli zwolniony w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, popełniając inne przestępstwo lub orzeczona została inna kara niż określone w art. 160 § 1 k.k.w. albo gdy uchyla się od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, przypadku lub środków kompensacyjnych.

Tabela 5. Dozór w okresie warunkowego przedterminowego zwolnienia – przyczyny zakończenia – sądy okręgowe

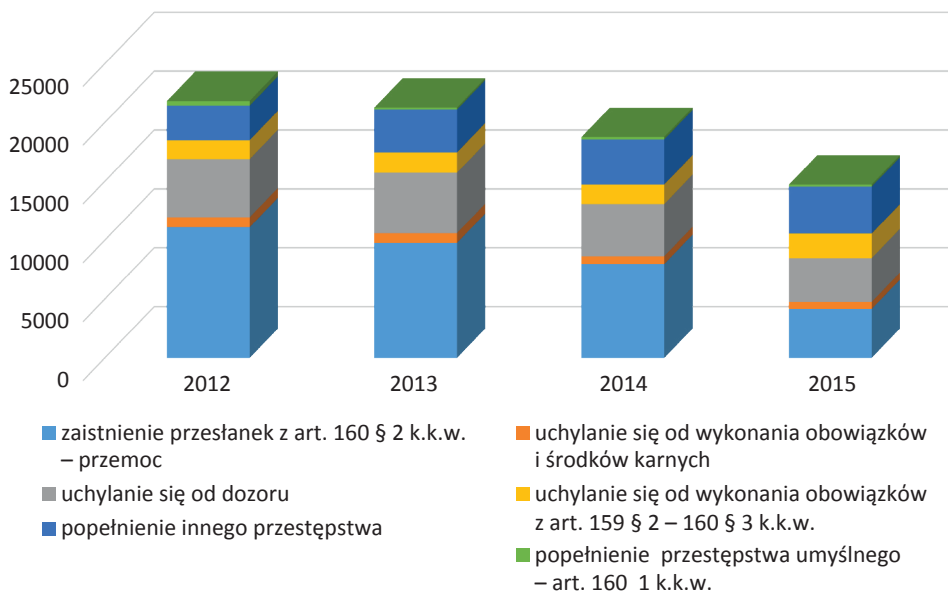
Rok		2012	2013	2014	2015
Osoby wobec których orzeczono dozory w okresie sprawozdawczym		24 353	25 534	21 505	18 807
– z obowiązkami		22 919	25 070	21 287	18 537
– bez obowiązków		433	464	218	270
Osoby wobec których zakończono dozory w tym po pisemnym upomnieniu kuratora		24 107	26 886	24 107	22 770
		1 718	1 508	1 485	1 508
Zakończenia dozorów przyczyny:		30 099	27 408	25 230	23 257
– upływ okresu próby		17 006 56,5%	15 661 57,14%	13 951 55,29%	14 853 63,86%
– zwolnienie od dozoru		2 571 8,54%	2 150 7,84%	2 101 8,32%	1 504 6,46%
– odwołanie warunkowego zwolnienia % zakończeń		7 034 23,36%	7 183 26,20%	6 160 24,41%	5 382 23,15%
w tym na skutek:	popętnienia w okresie próby przestępstwa umyślnego (art 160 § 1 pkt 1 k.k.w.) = (art 160 § 1 k.k.w.)	3 605 51,25%	3 463 48,21%	2 557 41,50%	1 822 33,84%
	uchylania się od obowiązków z art. 159 § 2 (art. 160 § 1 pkt 2 k.k.w.) = (art. 160 § 3 k.k.w.)	233 3,31%	193 2,68%	273 4,43%	255 4,73%
	uchylania się od dozoru	1 436 20,41%	1 493 % 20,78	1 482 % 24,05	1 633 % 30,33
	uchylania się od wykonania obowiązków lub środków karnych	1 014 14,41%	1 396 19,43%	1 360 22,07%	1 438 26,70%
	rażącego naruszenia porządku prawnego w szczególności popętnienia innego przestępstwa	563 8,00%	489 6,80%	399 6,47%	431 8,00%
	zaistnienia przesłanek z art. 160 § 2 k.k.w. (przemoc)	183 2,60%	149 2,07%	89 1,44%	73 1,35%

Źródło: dane statystyczne MS-S10o. Sprawozdania z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej – Sądy Okręgowe – Polska.

Obligatoryjnemu spadkowi liczby odwołań nie towarzyszy widoczny ich wzrost na skutek popełnienia innego przestępstwa niż określone w art. 160 § 1 k.k.w., ale procentowo utrzymuje się na tym samym poziomie przy jednoczesnym niewielkim spadku ich liczby ogólnej.

Niepokojąco duże liczby, a także udział procentowy w ogólnej liczbie warunkowych odwołań ma uchylanie się od dozoru kuratora, które wzrosło z 20,41% w roku 2012 do 30,33% w roku 2015, a także uchylanie się od wykonania obowiązków i środków karnych które również wzrosło z – 14,41% w roku 2012, do 26,70% w roku 2015.

Graficzne przedstawienie danych prezentuje Wykres 2.

Wykres 2. Przyczyny odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia

Źródło: oprac. własne.

3. Podsumowanie

Przedstawione w niniejszej pracy przyczyny zarządzenia wykonania warunkowo zawieszonej kary lub odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia w dozorach kuratorów związane są z naruszeniem przez dozorowanego podstawowych przesłanek obu instytucji karnych, a zwłaszcza:

- popełnienie w okresie próby umyślnego przestępstwa podobnego;
- naruszenie porządku prawnego przez popełnienie innego rodzaju przestępstwa;
- rażące naruszenie porządku prawnego w tym unikanie dozoru i wykonania obowiązków;
- przemoc wobec najbliższych.

Można określić, że są to przyczyny obiektywnie stwierdzalne na podstawie uregulowań prawnych i, jak wynika z przytoczonych zestawień, mierzalne. O wiele trudniejsze jest wskazanie przyczyn subiektywnych leżących po stronie skazanego, kuratora czy wręcz ogólnie systemu probacji. Aby je określić, należałoby odpowiedzieć na szczegółowe pytania:

- dlaczego skazany ponownie naruszył porządek prawny?
- dlaczego unika kontaktu z kuratorem?
- dlaczego nie realizuje nałożonych obowiązków?

Od kurateli oczekuje się, aby podejmowane interwencje resocjalizacyjne były jak najbardziej skuteczne, a wręcz uważa się, że głównym celem tej służby jest obniżanie przestępczości osób, które weszły w konflikt z prawem i które dostały swoja szansę¹³. W takim rozumieniu zarządzenie wykonania kary bądź odwołanie zwolnienia będzie wskaźnikiem nieefektywności oddziaływań służby kuratorskiej. Uważam jednak, że nie jest to w pełni słuszne stwierdzenie i popieram pogląd, stwierdzający, że takie oceny nie spełniają oczekiwań, gdyż odnoszą się tylko do wąskiego obszaru relacji między skazanym poddanym oddziaływaniom wychowawczym a system prawnym¹⁴.

Efektywność kuratora, doprowadzenie do stanu reintegracji społecznej skazanego, a przynajmniej stanu, w którym nie powróci on do przestępstwa – nie jest wyłącznym problemem kuratora. Efektywność kuratora stanowi wypadkowa wielu czynników, wśród których warunki organizacyjne jego funkcjonowania, w tym warunki techniczne do realizacji zadań, prawidłowe uregulowania jego zadań w prawie, pozytywny odbiór i zaufanie społeczne są równie ważne jak kompetencje, poziom wykształcenia i przygotowania do wykonywania zadań¹⁵.

Jak dotąd kuratorzy nie zostali wyposażeni w żadne sprawdzone, wystandaryzowane narzędzie diagnostyczne w związku z czym w oddziaływaniach na osoby oddane pod dozór muszą zawierzyć własnej intuicji i doświadczeniu¹⁶.

Także orzekanie w polskim systemie prawnym odbywa się bez profesjonalnej diagnostyki przedsądowej, co może wpływać na nietrafność orzeczeń, a w konsekwencji niepowodzenie okresu próby.

W niniejszej pracy wykazano, że dozory zakończone zarządzeniem warunkowo zawieszanej kary lub odwołaniem warunkowego zwolnienia a więc niepowodzeniem stanowią około 24% wszystkich zakończonych dozorów. Jednocześnie te zakończone z powodu pozytywnych przesłanek, czyli upływu okresu próby lub zwolnienia od dozoru stanowią ponad 60% ogółu, co moim zdaniem świadczy mimo wszystko o ich efektywności.

13 K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy...*, s. 31.

14 P. Wesółowski, *Uwarunkowania – przestanki i przeszkody związane z wnioskowaniem o zwolnienie od dozoru kuratora*, „Probacja” 2013, Nr 3, s. 151.

15 J. Kufel, *Działalność kuratorów sądowych – Rozwiązania w zakresie ustawodawstwa i praktyki*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2011, t. LXXXIII; [za:] M. Kalinowski, *Zarys Metodologii Pracy Kuratora Sądowego*, Rzeszów 1997, s. 123.

16 P. Wesółowski, *Uwarunkowania...*, s. 151.

Należy w dalszym ciągu postulować ograniczenie stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania szczególnie przy braku pozytywnej prognozy kryminologicznej. Wskazane byłoby także przeprowadzanie profesjonalnej diagnostyki przedsądowej i szersze stosowanie kar nieizolacyjnych.

W stosunku do instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia konieczne jest postulowanie odpowiedniego przygotowania skazanego do opuszczenia zakładu karnego, tak by stworzyć optymalne warunki do jego właściwego funkcjonowania w warunkach wolnościowych.

Bibliografia

- Kufel J., *Działalność kuratorów sądowych – Rozwiązania w zakresie ustawodawstwa i praktyki*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2011, t. LXXXIII.
- Liszke W., *Wychowawczo-zapobiegawcza funkcja dozoru*, [w:] Jedynak T., Stasiak K. (red.), *Zarys Metodyki Pracy Kuratora Sądowego*, Warszawa 2010.
- Mycka K., Kozłowski T., *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapelniamy więzienia*, „Probacja” 2013, Nr 2.
- Nawój-Śleszyński A., *Rola środków penalnych związanych z poddaniem sprawcy próbie w kształtowaniu rozmiarów populacji więziennej*, „Probacja” 2014, Nr 4.
- Śpiewak J., *Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory*, Warszawa 1999.
- Wesołowski P., *Uwarunkowania – przesłanki i przeszkody związane z wnioskowaniem o zwolnienie od dozoru kuratora*, „Probacja 2013”, Nr 3.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2001 r., Nr 154, poz. 1787 ze zm.).